

Специфіка законів функціонування аварійно-рятувальних служб

В даній статті автор проводить огляд та осмислення основних законів функціонування аварійно-рятувальних служб, акцентуючи увагу на специфіці та певних особливостях даних законів, розглядає основні принципи, яким підпорядковується діяльність служб. Визначаються основні вимоги, яким мають відповідати дані служби під час створення, реконструкції, проектування чи вдосконалення.

система, організація функціонування, закони та закономірності, аварійно-рятувальна служба, принципи, вимоги та властивості

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення механізму функціонування та адаптації до сьогоденних умов вітчизняних аварійно-рятувальних служб. Адже, будучи частиною воєнно-промислового комплексу, раніше вони не підлягали особливому науковому вивченню і дослідженню (окрім розробок і обґрунтування дій у воєнний період). Проте сьогодення зумовлює необхідність впровадження організаційно-економічних інновацій в їх роботу для підвищення рівня забезпечення захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій (НС), створення єдиної системи запобігання і реагування на такі ситуації, адаптації служби до європейських стандартів та підвищення ефективності використання бюджетних коштів на зазначені цілі.

Усі спроби реформування та реорганізації аварійно-рятувальних служб України, проведені на попередньому етапі мали тимчасовий характер і не внесли суттєвих змін у функціонування аварійно-рятувальної системи. Що говорить про необхідність наукового підходу до вивчення питань, котрі стосуються створення, розвитку, функціонування та реконструкції (реорганізації) аварійно-рятувальних служб та наукового обґрунтування усіх дій та заходів, пов'язаних з їх діяльністю.

Теоретичні, методологічні, методичні та практичні аспекти організації діяльності ґрунтовно вивчають такі вітчизняні вчені, як Багрова І.В., Кредісов А.І., Кредісов В.А., Онищенко В.О., Панченко Є.Г., Плоткін Я. Д., Смирнова В.Г., Федулова Л.І., Фільштейн Л.М., Хомяков В.І., Янушкевич О.К.

Ці автори в основному обґрунтовують в своїх роботах сутність організації як складової управління, види організацій та їх основні характеристики, внутрішні складові організацій та взаємозв'язок основних елементів, функції організацій, принципи та закони функціонування, взаємозв'язок та взаємодія організації з зовнішнім середовищем. Свої дослідження та узагальнені висновки вони дають, опираючись на досвід підприємств, здебільшого, сфери матеріального виробництва і, частково, машинобудівного комплексу.

Проте, до теперішнього часу залишаються відкритими питання визначення специфічних особливостей функціонування аварійно-рятувальних служб.

Метою даної статті є дослідження специфіки законів існування та функціонування саме аварійно-рятувальних служб для більш повного розуміння перспективних напрямків створення мобільних, високопрофесійних і всебічно укомплектованих органів і підрозділів служби, привівши можливості аварійно-рятувальної служби у відповідність із покладеними на неї завданнями.

Як відомо, закони організації відображають об'єктивні й достатньо стійкі зв'язки та взаємодії елементів системи у просторі (у структурах) й у часі (процесах, явищах). Усім, що нас оточує, управляють саме об'єктивні закони — суттєві, усталені, повторювані відношення між явищами у природі й суспільстві. Науковці ці закони поділяють на три групи: закони матеріального світу (фізичні, хімічні, біологічні); закони суспільного життя (історичні, економічні тощо); філософські закони, тобто ті, які діють та управляють і матеріальним світом, і суспільним життям [1].

Безперечним є той факт, що успішна діяльність аварійно-рятувальних служб як і будь-яких організацій залежить від ефективного управління, яке передбачає раціональне впорядкування в просторі всіх елементів і синхронізацію в часі усіх процесів, тобто базується на раціональній організації діяльності.

У будь-яких системах кожен елемент (як частина) потрібен для підтримання і функціонування всієї системи і поза неї існувати не може. Це є проявом системної залежності й організації. Системи формуються і функціонують на основі загальних (універсальних) законів і окремих принципів. Усі закони і принципи організації діють взаємопов'язано, а не ізольовано. Під законами організації розуміються необхідні, суттєві, стійкі співвідношення між елементами системи, а також між цією системою і зовнішнім середовищем. Закони організації утворюють систему законів, які взаємозалежні і взаємообумовлені, а всі разом становлять ціле.

Тому сьогодні своєчасним буде визначення законів, яким підпорядкована діяльність аварійно-рятувальних служб, як організацій, котрі здійснюють свою діяльність як обов'язкове аварійно-рятувальне обслуговування згідно з законодавством про охорону праці, що є невід'ємною і проводиться без мети отримання прибутку. Підрозділи та органи даної служби створені та функціонують з метою виконання робіт по запобіганню виникнення НС, мінімізації їх наслідків та захисту населення і територій; термінового реагування на НС техногенного та природного характеру, проведення аварійно-рятувальних робіт на об'єктах і територіях; захисту навколишнього природного середовища та локалізації зон впливу шкідливих і небезпечних факторів, що виникають під час аварій та катастроф [9].

Основний закон організації аварійно-рятувальних служб, як і всіх інших організацій, — закон синергії, котрий полягає в тому, що сума властивостей (потенціалів, енергії, якості) організованого цілого перевищує “арифметичну” суму властивостей кожного з елементів системи.

Закон єдності аналізу-синтезу визначає те, що процеси розподілу, спеціалізації, диференціації та інші необхідно доповнювати протилежними процесами: з'єднання, універсалізації, інтеграції і т. д.

Закон пропорційності означає потребу певного співвідношення між частинами цілого.

Вимога закону композиції полягає в тому, що мета діяльності підсистеми (елемента) одночасно є підціллю діяльності системи.

Згідно з законом самозбереження кожна реальна фізична (матеріальна) система спрямована на збереження своєї цілісності та на економію витрат своїх ресурсів.

Важливий висновок випливає із закону організованості-інформованості, відповідно до якого в системі не може бути більше порядку, ніж інформації.

Як і кожна організація згідно з законом онтогенезу, у своєму розвитку проходить фази життєвого циклу: народження, становлення, розквіту, згасання. Але для аварійно-рятувальних служб життєвий цикл варто було б представити як фази: створення, становлення і розвитку, функціонування та закриття (реорганізації). Адже вони не можуть зникнути при повсякчасній потребі в них.

Основні групи законів організації укладаються в такій послідовності: закони

статисти та закони розвитку.

Закони статистики організації систем:

1. Закон відповідності цілям, що перед ними поставлені. Виходячи з вимог цього закону:

- цілевизначення системи, її підсистем і елементів передбачає розроблення системи цілей, підцелей і шляхів їх здійснення; функціонування системи, підсистем і елементів оцінюються виміром ступеня досягнення мети;

- безперервність функціонування системи зумовлена необхідністю постійного досягнення цілей, що змінюються, та підвищенням ефективності діяльності.

2. Закон відповідності зовнішньому середовищу. Закон потребує відповідності: економічним законам; державному устрою (правовим законам, нормам, інструкціям тощо); системі вищого рангу; рівня спеціалізації та кооперування зовнішньому середовищу; екологічним стандартам.

3. Закон відповідності елементів організації один одному.

4. Закон відповідності зв'язків елементів систем їх властивостям і сутності системи.

5. Закон усунення надлишковості означає, що система має бути завершеною, тобто відмежованою мінімальними зв'язками від інших систем [1; 3].

Нормальний стан організації як системи пов'язаний з безперервним її функціонуванням. При цьому, перебуваючи в динамічній рівновазі, система постійно розвивається під впливом: змін зовнішнього середовища; спрацювання матеріальних елементів системи; розвитку особистостей, що складають трудовий колектив, його оновлення та підвищення кваліфікації.

Розвиток системи здійснюється з різною швидкістю і підпорядкований відповідним законам:

1. Закон інерції, який відбиває об'єктивну властивість системи зберігати свій стан, поки які-небудь впливи його не змінять.

2. Закон еластичності відбиває спроможність виробничих систем деформуватися, змінюватися з часом відповідно до умов, що змінилися. Проявляється він у різноманітних аспектах:

- кількісному (можливість зміни обсягів робіт, що виконуються);
- якісному (можливість зміни якісного рівня робіт, що виконуються);
- оперативному (можливість негайних змін під впливом ситуаційних вимог);
- стратегічному (можливість пристосування до змін зовнішнього середовища

через тривалі відрізки часу) [1].

Необхідна еластичність аварійно-рятувальних служб визначається вимогами зовнішнього середовища.

3. Закон безперервності вдосконалення зумовлений змінами стану і вимог зовнішнього середовища та цілями організації. Усі необхідні зміни у системі здійснюються в межах її еластичності.

Вдосконалення функціонування аварійно-рятувальних служб можливе лише шляхом розвитку в двох основних напрямках:

- саморозвиток - передбачає насамперед зміну параметрів, що визначають гнучкість системи. Саморозвиток — процес, що планується та керується, і який здійснюється шляхом перепідготовки й заміни працюючих, модернізації засобів праці, удосконалювання прийомів і методів роботи, структурної перебудови системи та ін.;

- реконструкція - являє собою суттєве перетворення відповідно до умов, що змінюються в зовнішньому і внутрішньому середовищах системи. При цьому усуваються виникаючі суперечності, передусім у більш інертних частинах системи [1].

Аварійно-рятувальні служби функціонуючи як складна упорядкована система,

що підкорена власним принципам, до яких можна віднести:

- пріоритетність завдань пов'язаних з рятуванням життя і охороною здоров'я людей та збереженням довкілля;
- безумовне надання переваги забезпеченню раціональної та превентивної безпеки життєдіяльності населення;
- обов'язковість своєчасної реалізації заходів, спрямованих на запобігання виникнення НС техногенного та природного характеру і мінімізацію їх негативних наслідків;
- ефективне і комплексне використання наявних сил і засобів, призначених для організації запобігання надзвичайним ситуаціям і реагування на них;
- забезпечення комплексного постійного та обов'язкового аварійно-рятувального обслуговування об'єктів і територій;
- постійна готовність чергових загону до виїзду на рятування потерпілих та ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій;
- взаємодії з іншими аварійно-рятувальними службами та формуваннями [9].

Але перераховані принципи здебільшого відображають кінцеву мету діяльності. Ним підкорена повсякденна діяльність даних організацій на об'єктах виробничого, соціального та іншого призначення незалежно від форми власності, які згідно із законом ідентифікуються як потенційно небезпечні, а також території, на яких існує небезпека виникнення надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру. А таких потенційно-небезпечних об'єктів лише в Кіровоградській області – 365 [5].

Таким чином, незалежно від етапу розвитку (створення чи реконструкції, проектування та вдосконалювання) діяльність аварійно-рятувальних служб повинна відповідати наступним вимогам:

- результативність – бути спроможною задовольняти всі поставлені до неї вимоги;
- надійність – бути здатною до стійкого функціонування, до локалізації у порівняно невеликих частинах системи негативних наслідків стохастичних обурень, що відбуваються як усередині системи, так і в зовнішньому середовищі. Надійність повинна забезпечуватись внутрішньосистемними резервами, системою управління і кооперацією з іншими системами;
- гнучкість – мати можливість пристосовуватись до умов зовнішнього середовища, яке змінюється;
- керованість – має допускати тимчасові зміни процесу функціонування в бажаному напрямі внаслідок керуючих впливів. Керованість повинна забезпечуватись внутрішньосистемними резервами і розчленовуванням системи на підсистеми, що відносно незалежні, а також обмеженням розмірів системи;
- довготривалість – бути здатною протягом тривалого часу зберігати результативність;
- структурованість – мати чітку межу всередині сукупності взаємопов'язаних ланок елементів, що створюють систему;
- організація діяльності – ефективність діяльності аварійно-рятувальних служб можлива лише при оптимізації та координації в часі та просторі всіх основних і допоміжних елементів, спрямованих на виконання поставлених завдань;
- високий рівень організації системи – максимальне наближення організації до ідеального стану.

Лише повне розуміння напрямку впливу та специфіки дії законів в процесі побудови аварійно-рятувальних служб у чіткій відповідності до наведених вимог дасть можливість для створення мобільних, високопрофесійних і всебічно укомплектованих органів і підрозділів служби. Водночас окреслює нове коло проблемних питань:

управління аварійно-рятувальними службами як безприбутковими державними підприємствами, можливості їх комерціалізації, проблему оптимізації територіального розміщення підрозділів служби та можливості їх діяльності поряд з пожежними службами (паралельно чи кооперовано) тощо.

Список літератури

1. Васильков В.Г. Організація виробництва: Навч. посібник/ В.Г. Васильков. – К.: КНЕУ, 2003. – 524 с.
2. Менеджмент організацій: Підручник / За заг. ред. Л.І. Федулової. – К.: Либідь, 2003. – 448 с.
3. Організація виробництва: Навч. посібник / В.О. Онищенко, О.В. Редкін, А.С. Старовірець, В.Я. Чевганова. – К.: Лібра, 2003р. – 336 с.
4. Пасічник В.Г., Акіліна О.В. Організація виробництва: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005р. – 248 с.
5. Перелік та коротка характеристика потенційно небезпечних об'єктів Кіровоградської області – Додаток до протоколу №21 постійної обласної комісії ТЕБ та НС від 09 грудня 2004 р.
6. Плоткін Я. Д., Янушкевич О.К. Організація і планування виробництва на машинобудівному підприємстві: Навч. Видання. – Львів: Світ, 1996. – 352с.: іл.
7. Р.Б. Тянь, І.В. Багрова Організація виробництва: Навчальний посібник / За ред. д-ра екон. наук, проф. Багрової І.В. – Київ, Центр навчальної літератури, 2005. – 248 с.
8. Смирнова В.Г. и др. Организация и ее деловая сфера: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 2. – М.: ИНФРА-М, 2000р. – 192 с.
9. Тимчасове положення Олександрійського спеціалізованого (воєнізованого) гірничорятувального загону Центрального регіонального спеціалізованого (воєнізованого) аварійно-рятувального загону Державної спеціальної (воєнізованої) аварійно-рятувальної служби Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій.
10. Фільштейн Л.М, Малаховський Ю.В. Економіка праці в машинобудівному комплексі. – Кіровоград, 2004р. – 303 с.
11. Хомяков В.І. Менеджмент підприємства. – 2-е вид., перероб. та доп. – Київ: Кондор, 2005р.– 434 с.

В данной статье автор проводит обзор и осмысление основных законов и закономерностей функционирования аварийно-спасательных служб, акцентируя внимание на специфике и определенных особенностях данных законов, рассматривает основные принципы, которым подчиняется деятельность служб. Определяются основные требования, которым должны отвечать данные службы во время создания, реконструкции, проектирования или совершенствования.

In the article an author conducts a review and comprehension of basic laws and conformities to the law of functioning of emergency-rescue services, accenting attention on a specific and certain features of the given laws, examines basic principles that activity of services submits to. The basic requirements, that the given services during creation must answer, reconstructions, planning or perfections, are determined.